

Årsskrift 2015

Innehåll

Ordföranden har ordet	2
Almanacksbilder	3
Båtsmannen August Sjöblom Skog	6
Kvinnokraft i Blidö socken	8
Norröra – kungajakt och kapell	10
Söderöra – båtbygge och fiske	11
Ett gammalt Oxhalsöhemman	12
Svartlöga – fjäskar inte för turisterna	14
Furusund – livaktig republik	16
Bruket – har blivit levande igen	18
Vagnsunda 1969 – när den nya tiden kom	20
Glyxnäs – sjömack och affär	22
Rödlöga – där gör man vågen	23
Kolsvik – hade livligt pensionatsliv	24
Styrelsens verksamhetsberättelse	26
Kontaktuppgifter	28

Blidö Sockens Hembygdsförening

www.hembygd.se/blido

infobshf@gmail.com

Pris 50 kr

Ordföranden har ordet

Tiderna förändras snabbt. När jag var i handelsflottan på 1950-talet skrev man brev hem då och då, som postades när man kom till nästa hamn.

Min mamma spårade mina brev, på den tiden var det lite märkvärdigt att få brev långt bortifrån.

Men dagens sms och mejl sparas inte på samma sätt. Mycket går förlorat.

Här tycker jag att hembygdsföreningen har en viktig roll, att dokumentera historien. Hur har man bott och levt, vad har man jobbat med, vad har man gjort på fritiden. Det betyder inte att vi önskar oss tillbaka till den gamla, för många fattiga och torftiga, tiden. Men vi måste veta hur det var för att kunna förstå den, och för att bättre förstå vår egen tid.

Blidö sockens hembygdsförening vill arbeta både med dåtid, nutid och framtid. Vi samlar information om forna tider, vilket våra almanackor och årsskrifter är exempel på. I år har vi "byar" som tema, och vi har fått in både intressanta texter och fina bilder som vi tackar alla bidragslämnare för! Men vi blickar också framåt och hoppas att livet på öarna i socknen ska

utvecklas så att fler vill bosätta sig här och få sin utkomst i skärgården.

Föreningslivet är för många en viktig del av fritiden. Stora insatser har gjorts och görs fortfarande. Läs till exempel om Husmoders- och syföreningens betydelse på sid 8 - 9. Vi i Blidö sockens hembygdsförening kan också se tillbaka på ett aktivt år, läs mer i Verksamhetsberättelsen på sid 26 - 27. Aktiviteterna vid Båtsmanstörpen har samlat många intresserade, som bland annat lärt sig mer om tovning och spinning av ull, båtbyggande, användning av krydd- och medicinalväxter samt fått sina antikviteter värderade av Bukowskis experter.

Jag tackar alla i föreningen som gjort stora ideella insatser under 2014. Men arbetet gör sig inte själv. Vi välkomnar flera aktiva medlemmar. Du behöver inte göra en jätteinsats varje vecka, men hjälp med kaffeservering någon lördag, slå och räfsa ihop gräs på en städdag vid torpet eller komma med idéer om nya programpunkter – alla bidrag är välkomna. Och det är roligt att vara med och kanske få nya vänner, både för fritids- och fastboende. Ta kontakt med oss, kontaktuppgifter hittar du här nedan och på sid 28. Gå också in på vår hemsida och läs mer: www.hembygd.se/blido.

Med detta vill jag att vi önskar varandra ett fortsatt gott arbete under 2015!

Anders Sundberg, ordförande

Blidö sockens hembygdsförening

Postadress: c/o Anders Sundberg, Bergshydddevägen 25, 760 17 Blidö.

E-post: infobshbf@gmail.com

Webbplats: www.hembygd.se/blido

Medlemsavgift: enskild medlem 200 kronor, familj (två eller flera personer) 300 kronor.

Bankgiro: 344 - 5665.

Redaktör för årsskriften: Ingrid Jacobsson

Almanackan 2015

Temat för 2015 års almanacka från hembygdsföreningen är Gamla byar. Här visar vi några av de fina gamla bilder vi fick in till almanackan, något beskurna. Flera av bilderna är vykort, tagna av vykortsfotograf Elliord Mattsson, 1905 – 1992, uppvuxen i Spillersboda. Elliord blev som ung intresserad av fotografering. Han byggde sin första kamera själv och började ta kort på konfirmationer och skolklasser. Hans första vykort är från 1923 och visar Furusunds restaurang.

Det finns ännu några exemplar av almanackan kvar, den kostar 100 kr. Du som ännu inte köpt den kan mejla till infobshf@gmail.com eller ringa till ordförande Anders Sundberg, 070-340 17 95 och beställa ett ex. Och så hoppas vi förstås att ni läser de personliga minnena från olika byar som en rad skribenter bidrar med här i årsskriften!

Januari – Köpmanholm

Det äldsta kända vykortet från byn, tryckt omkring 1900.

Februari – Kolsvik

Bild från tidigt 1900-tal, med prydliga damer som ror i viken.

Mars – Vagnsunda

Byn omkring 1890. Bild från Lennart Rusth.

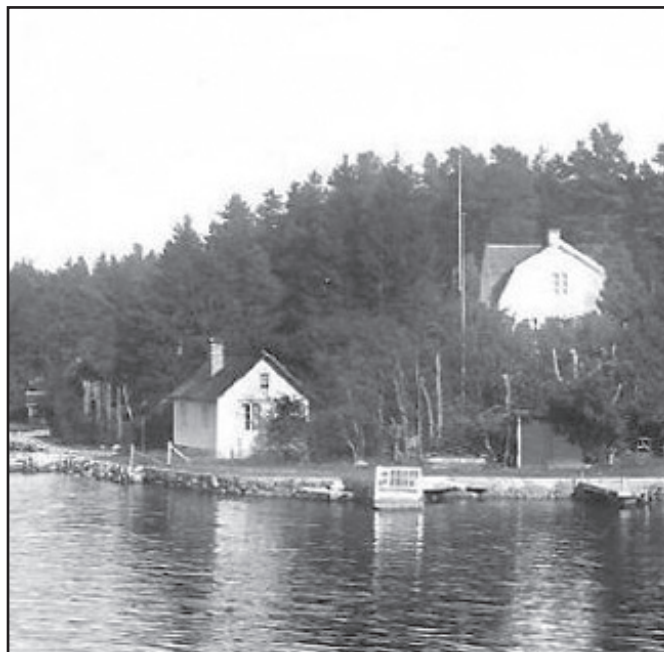

April – Oxhalsö

Båtsmanstorp nr 20, som i dag sköts av hembygdsföreningen, syns till höger.

Maj – Blidö gård
Blidö säteri 1908.

Juni – Bruket
För länge sedan fanns det ett tegfelbruk vid Bruket, ett stycke upp från stranden där de här husen låg.

Juli – Glyxnäs
Gamla handelsboden, ett minne blott. Bild från Kjell Hellberg.

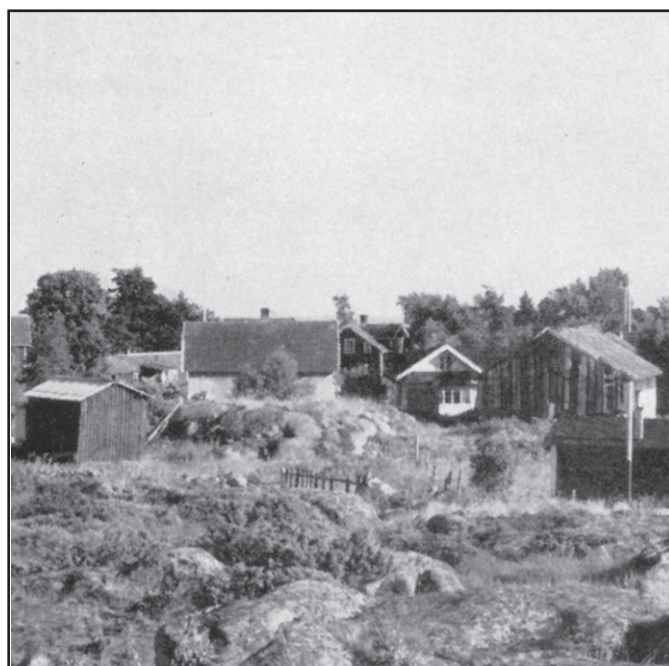

Augusti - Rödlöga
Badklipporna med båtar och badande.

September – Gräskö

Gräskö by, bilden tagen från Porsan. Bild från Sven Österman.

Oktober – Svartlöga

Svartlöga by är sig ganska så lik än i dag.

November – Norröra

Skaten på Norröra, ön som sedan blivit känd som Saltkråkan.

December – Söderöra

Byvägen med bostadshus på ena sidan och båthus på andra.

Båtsmannen August Sjöblom Skog

Söndagen den 15 april 1877 kl 8.45 förtöjde den svenska ångkorvetten Gefle i Port Louis hamn på Mauritius. Vädret var fint, 28 grader i luften och 26 i vattnet. Ombord på Gefle, tillsammans med 173 andra besättningsmän, fanns båtsmannen August Sjöblom Skog från Oxhalsö på Blidö. Hur hade han hamnat här?

August var den siste båtsmannen i båtsmanstorpets i Oxhalsö. Torpet är byggt i början av 1700-talet. Det står fortfarande kvar på samma ställe och har sett ungefär likadant ut hela tiden. Torpet består av stuga, kammare och förstuga. Båtsmanstorp och soldattorp hade ett standardiserat utförande och byggdes och underhölls av ett antal bönder, en så kallad rote, för att vara bostad åt de soldater och båtsmän som armén och flottan behövde. Detta system kallades Indelningsverket och fungerade sedan slutet på 1600-talet till 1901 då den allmänna värnplikten infördes.

August Sjöblom föddes på Söderöra 1841. Han tjänade som dräng på Ljusterö när han 1865 gifte sig med Josefine Jansdotter. Men att bli båtsman var bättre än att vara dräng så August sökte tjänsten i Oxhalsö och skrev kontrakt med 10 rotebönder 1866. Därmed fick han också tilläggsnamnet Skog, som alla sina företrädare i Oxhalsös båtsmanstorp. Förutom torpet och fähuset ingick en ko och fyra får i kontraktet. Rotebönderna skulle hålla familjen med råg, korn, ved, hö och halm. Fiska fick August göra på roteböndernas vatten. Den kontanta lönen var liten, 4 riksdaler om året, och det var inte mycket när en ko kostade 50 – 90 riksdaler.

August och Josefine fick åtta barn mellan 1866 – 1884. Det var starka gener i familjen, för man undgick helt den förr så vanliga spädbarnsdödligheten. Fem av barnen blev mellan 80 – 88 år, vilket var en hög ålder på den tiden. Båtsmanslivet innebar att August var borta på "Station" på Skeppsholmen i Stockholm och ombord på olika krigsfartyg åtskilliga månader per år. Under hans frånvaro skulle Josefine sköta hem och kreatur. Barnen fick tidigt lära sig hjälpa till och även rotebönderna hade en viss skyldighet att bistå Josefine med tyngre sysslor.

Fyra av Josefine och August Sjöblom Skogs 8 barn, från vänster: Okänd, Hilma, Beda, Ernst och Selma. Beda och Ernst bodde kvar till slutet av 1950-talet i torpet.

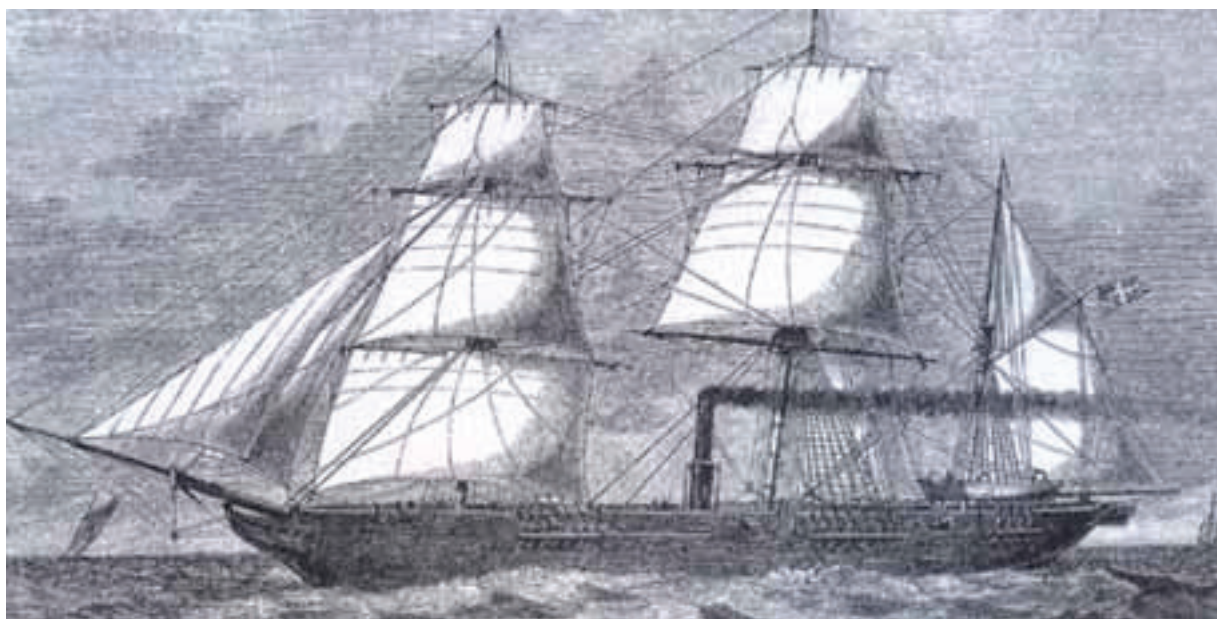

Foto: Ingrid Jacobsson

I juni 2014 hölls "bröllop" i Båtsmanstorpets. Anders Broberg föreställde Johan Nygren som gifte sig med August Sjöblom Skogs dotter Selma, spelad av Eva Sabelström.

Det är tydligt att rotebönderna slarvade med underhållet av torpet. När en så kallad Laga Syn genomfördes 1887, med Kronolänsman, två nämndemän, kompanichefen och roteböndernas ombud, så befanns det att torpet var i mycket dåligt skick. Det krävdes ny panel på alla väggar utom en, nytt bräddtak under teglet, nytt golv, ny murning av spis, ugn och delar av skorstenen, nytt fönster i kammaren, ny trappa till loftet med mera. Dessutom skulle knutarna tjäras, panelen rödmålas och dörrar och fönster få oljefärg. Även fähuset behövde en rejäl upprustning.

August verkar ha varit en mycket redlig båtsman. Han hade högsta betyg i artilleriexercis, segling och sjömanskap. Men med läskunnigheten var det sämre ställt. Husförhörlängderna noterar "hjälpigt", "klent" och "svagt" om den egenskapen. En del av hans kollegor i kompaniet gick korpralskola, men det var inget för August. Han verkar också ha varit litet försiktig i sin framtoning. När den Laga Synen genomfördes 1887 så var det kompanichefen, inte August, som såg till att familjen fick ett or-

Ångkorvetten HMS Gefle, som August Sjöblom Skog tjänstgjorde på, var Sveriges, och en av världens, första propellerdrivna stridsfartyg.

dentligt "afträdeshus", det vill säga ett dass, för 18 kronor.

Landstigningen på Mauritius var vändpunkten i den seglats som August Sjöblom Skog gjorde med ångkorvetten Gefle 1876-77.

Bakgrunden till den elva månader långa resan var att träna såväl besättning som fartyg men också att kontakta svenska konsulat i hamnstäderna för att se till att de drev på handeln med olika länder. Dåtidens Älvsnaabbenresa! Gefle var ett av världens första stridsfartyg som var försedd med en ångmaskin och propeller. Den användes dock bara när fartyget skulle in och ut ur hamnar. I övrigt seglade man.

August Sjöblom Skog var båtsman under en mycket händelserik period i skärgårdens historia. Stockholm växte så det knakade. Staden behövde ved, strömming, sand till murbruk, hö till hästarna som drog stadens trafik med mera. En del av detta kunde skärgården leverera. Men för att klara uppgiften behövdes båtar och det var nu som hundratals sandkilar och vedjakter byggdes. Helmi, som första gången registrerades i Skeppsmätarekontorets protokoll 1886, är bara en i raden av dessa. Stockholm och Blidö kom alltså närmare varandra. Järnvägarnas utbyggnad bidrog också till detta och Norrtälje fick järnvägsförbindelse med Stockholm 1885 via Länna och Rimbo. En annan kommunikationsrevolution var telefonen som så småningom kom att breda ut sig också utanför Stor-Stockholmsområdet. Många sommargäster kom även till Blidö och nya stora hus byggdes på ön som tidigare mest haft en bebyggelse i Båtsmanstorpets storlek.

Mycket förändrades alltså i Augusts omgivning från det han blev båtsman 1886 till dess han 1896 på egen begäran fick avsked. August hade ett alldeles tomt straffregister, vilket inte var så vanligt för andra båtsmän. Så hans betyg blev gott: "Tjenat redigt och utmärkt väl".

Text: Lars Jacobsson

** En längre redogörelse för August Sjöblom Skogs resa till Lissabon, Madeira, Montevideo, Buenos Aires, Kapstaden, Mauritius, Madagaskar och Portsmouth finns i boken "Rospiggen 2015" som utges av Roslagens Sjöfartsminnesförening. Boken finns att köpa på Roslagens Sjöfartsmuseum eller kan beställas på info@sjofartsmuseet.se eller 0176-502 59.*

Foto: Ingrid Jacobsson

Lars Jacobsson från hembygdsföreningens styrelse, berättade en lördag i juni om August Sjöblom Skog, iförd tidstypisk båtsmansdräkt. Styrelsemedlemmen Ewa Broberg spelade hans hustru Josefina. Längst fram två av Augusts och Josefinas dotterdottersöner, Sven-Olof och Karl-Otto Andersson.

Kvinnokraft i Blidö socken

Båtbyggare, fiskare och lotsar – skärgårdens historia är full av starka karlar. Men kvinnorna har åstadkommit minst lika mycket. Flitiga damer i husmoders- och syföreningen på Blidö har skött lekskola, hemtjänst och bokstavligen sytt ihop till Almviks föreningshus.

1928 bildades Blidö kyrkliga syförening av kvinnor på Yxlan och Blidö. 1935 delade man på sig, då fick Yxlan en egen syförening. Den upphörde 1999, medan Blidöföreningen fanns kvar till 2006. Kerstin Roxell var ordförande de sista fem åren, och skrev i avslutningsprotokollet:

”Vi tackar varandra för de 77 år som gått och det viktiga arbete vår syförening gjort för att hjälpa människor runt om i världen”.

– Ja, vi gjorde verkligen stora hjälpinsatser, berättar Kerstin Roxell. Varje år hade vi auktion på de arbeten vi sytt under året, och pengarna delades sedan ut till olika välgörande ändamål.

Av de gamla protokollen framgår att syföreningen stödde bland annat Svenska kyrkans mission, Svenska kyrkan i utlandet, vänorten Reigi på Dagö i Estland, insamlingar både av pengar och kläder till nödlidande under och efter andra världskriget och till flyktingar från Kosovo på 1990-talet. Men även lokalt i bygden gjorde syföreningen stora insatser, framförallt vid tillkomsten av ett församlingshem i Almvik, det som nu kallas föreningshus.

Behovet av ett församlingshem hade diskuterats i många år, och 1942 skänkte syföreningen en grundplåt på 2 500 kronor, under förutsättning att huset uppfördes på Blidö. En stiftelse bildades för att leda arbetet med tillkomsten av församlingshemmet, och 1943 kunde man inköpta tomten ”Auroraängen” för 3 600 kronor. Sex år senare köptes så kallade ”kronobaracker”, gamla militärbaracker, som kom med tåg från Norrland och monterades ihop till ett hus. 1950 stod det färdigt och kunde invigas på Kristi Himselfärds dag. Men inte förrän 1979 drogs det in vatten i huset, trots att skolan förlade skolköksundervisningen dit redan vid mitten av 1950-talet.

Stiftelsen fortsatte att förvalta huset med syföreningen som huvudsponsor fram till 1985, då församlingshemmet övertogs av Blidö församling. 2000 hade Almvik spelat ut sin roll som församlingshem, då det nya hemmet, Sockenstugan (f d skolan) invid kyrkan invigdes. Almvik ägs fortfarande av den kyrkliga samfälligheten, men drivs i dag som allmän föreningsgård av Blidö pensionärsförening.

– Alla medlemmarna i syföreningen bodde ju på Blidö,

Sju av de flitiga syföreningsmedlemmarna samlade hos Kerstin Roxell, för att beundra duken som Ulla Österman sytt. Fr v: Ulla Österman, Maj-Britt Eriksson, Birgit Stållborn, Kerstin Roxell, Stina Wikström, Else Wallfeldt och Mary Eriksson.

berättar Kerstin Roxell. Vi satt hemma och handarbetade och så samlades vi till möten några gånger per år. Försäljning av handarbeten hade vi varje år vid Lucia, och vi ordnade också Luciatåg.

De flitiga och duktiga kvinnorna i syföreningen tillverkade också flera textilier till Blidö kyrka; ett antependium till altaret vid dopfunten, altarbrun vid stora altaret, prästklädselar, konfirmanddräkter med mera.

Under andra världskriget, 1940, bildades en annan kvinnoförening som kom att få stor betydelse i Blidö socken. Det var Husmodersföreningen. I en historik om föreningen skriver Kerstin Roxell: ”Det var kraftfulla kvinnor som i krigstid samlades för att värna om familjen, utveckla samhället, pröva nya idéer och slå vakt om kultur och miljö. Husmödrarna skulle göra sin röst hörd i samhället.” Husmodersföreningen var ansluten till Husmodersförbundet Hem och Samhälle, en landsomfattande organisation som bildats redan 1919. Syftet var bland annat, som förbundets namn innebär, att utbilda kvinnorna i både hem- och samhällsfrågor. Blidöföreningen, som också hade medlemmar från flera av de kringliggande öarna, hade kurser i klädsömnad, vävning, kommunalkunskap, miljövard med mera.

Husmodersföreningarna skapade dräkter i enhetlig stil, en klänning vars tyg var olika för olika föreningar, men som överallt bars med vit sjal, vitt förkläde och mössa. Blidödräkten är sydd i ett blårutigt bomullstyg

med mönster från en gammal vävbok från Lännaby som sparats i en Alsviksfamilj på Yxlan. Tyget och dräktens utseende beslutades av Blidö husmodersförening 1941, och medlemmarna bar dräkten vid högtidliga tillfällen. I mitten av 1940-talet väcktes tankar på semestervila för hemarbetande kvinnor. Husmodersföreningarna ansågs kunna ordna detta.

– Blidöföreningen blev en föregångare, berättar Kerstin Roxell. Så kallade hemsystrar, dåtidens hemtjänstpersonal, anställdes och avlönades av föreningen. De hjälpte till i hemmen vid kvinnornas sjukdom, BB-vistelser med mera, och fruarna fick också chans att åka på "husmoderssemester".

Detta föreningsdrivna system pågick till 1950, då Blidö kommun tog över verksamheten. Kerstin Roxell själv blev den första kommunalt anställda hemsystern på ön. En annan aktivitet som Husmodersföreningen drev var leksskola i Köpmanholm. Den startade 1961 med Kerstin Tuominen som ledare, och man höll till i Köpmanholms skola. Leksskolan höll på i föreningsregi i tio år, tills Norrtälje kommun tog över den vid kommunsammanslagningen 1971.

Samma år tog de driftiga kvinnorna också över Oxhalsö Båtsmanstorp. Lärarparet Walter och Thyra Ahlfeldt hade samlat gamla föremål; köksredskap, räfsor, spadar med mera, som ställts in i torpet. Dessa katalogiserades nu, och torpet renoverades med hjälp av husmödrarnas män.

– Våra gubbar fick order av oss att gå dit och reparera, minns Kerstin. De samlade också in gamla möbler och

ställde in där, och sedan höll vi det öppett för visningar under sommarmånaderna. Det höll vi på med till 1982, när hembygdsföreningen tog över.

Ett internationellt inslag 1971 var konferensen i Stockholm för den internationella husmodersrörelsen, Associated Country Women of the World (ACWW). Konferensledningen ville att Blidöföreningen skulle bjuda på lunch, och man ställde upp och ordnade detta i Almvik.

– Det var ett hundratal damer från hela världen som kom med båt till Almvik, berättar Kerstin. Och just som vi skulle sätta på potatisen gick strömmen! Vi fick ringa till våra män som kom med alla fotogenkök och annat de kunde få tag i. Allt gick bra, potatisen blev kokt, och sedan kom strömmen tillbaka.

ACWW-delegaterna uppskattade både maten och sån gunderhållningen, som Blidö husmodersförenings egen sångkör bjöd på.

Men samhället förändrades, med hjälp av dagmammor och daghem fick allt fler kvinnor möjlighet att ta arbete utanför hemmet. Verksamheten och medlemsantalet i husmodersföreningarna minskade, så även på Blidö.

– 1978 upphörde föreningen, säger Kerstin Roxell. Men vi hade verkligen uppfyllt målsättningen ur **Husmödrarnas sång**:

"... en ensam och förtegen blir stark stödd av vänners flock. Det gäller att stå eniga hand uti hand."

Text: Ingrid Jacobsson

Foton: Kerstin Roxells privata

1971 fick Almvik fint besök. Deltagarna i konferensen för den internationella husmodersrörelsen, Associated Country Women of the World (ACWW), kom för att äta lunch. Trots att strömmen gick när potatisen skulle kokas gick allt bra. Damer var mycket nöjda med vårutflykten i skärgården!

Norröra – kungajakt och kapell

Lilla Norröra har en spännande historia. Ön har varit kunglig jaktmark, haft pensionat, skola, kapell och varit filminspelningsplats.

På 1500-talet fanns det fyra bönder på Norröra. Dessa var i mitten av 1500-talet skyldiga att till Penningby slott årligen leverera 4 à 8 dagsverken, humle, smör, penningar och fordring – en särskild skatt som ursprungligen avsåg utfordring av årliga hästar och kungshästar.

Troligen var ön bebodd redan innan. Enligt muntlig tradition hette 1500-talsbönderna Joa, Kers, Reb och Munk. Namnen tyder på att det var baltiska bosättare.

Bosättningen gick inte snabbt. År 1753 fanns fortfarande bara fem hushåll på ön, 1847 hade de ökat med två, till sju jordägare.

Precis som i övriga Sverige fick både söner och döttrar efternamn efter faderns förnamn. Det fanns många Andersson/Andersdotter och Gustafsson/Gustafsdotter på Norröra. Under 1800-talet blev det allt vanligare att man tog sig nya namn såsom Norman, Söderman och Sjöblom.

Under tidens gång har det naturligtvis förekommit en stor omflyttning mellan öarna runt Norröra men även avflyttning. Unga människor fann sin tillkommande på någon närliggande ö och flyttade dit. Nya människor kom till Norröra och andra flyttade härifrån. Av de som inte blev kvar i skärgården sökte många lyckan i Norrtälje eller Stockholm. Andra hoppades på en ny och bättre framtid i Amerika. Många pojkar gick till sjöss som mycket unga. En del var borta många år medan andra aldrig kom tillbaka och inte heller hörde av sig – en stor sorg och saknad för deras familjer.

Kyrkböcker och andra handlingar vittnar om att släkterna på Norröra, Söderöra, Svartlöga, Rödlöga och övriga öar i Blidöskärgården är starkt invälda i varandra.

Ett antal barn fanns förstås på ön, och det var också vanligt att familjer tog fosterbarn. Ofta var det barnlösa par som tog hand om släktingars barn men även barnhemsbarn. Skolgången för barnen växlade. Enligt en gammal öbos berättelse växlade skollokalerna mellan Norröra och Söderöra. Vissa tider fick Norrörabarnen ta sig till Söderöra och vissa tider var det tvärtom. Barnen fick ro över Öjan. På Söderöra var det också en ordentlig promenad genom skogen för att komma till eller från byn. Detta var i början av 1900-talet. Undervisningen hölls då i något rum i ett bostadshus. På Norröra var det i Valdemar Sjöbloms hus. 1914 blev det fast skola på Söderöra och då fick alla barn från Norröra, Svartlöga och Rödlöga gå där. 1958 upphörde skolan.

För senare generationers barn har Norröra blivit känt som en av inspelningsplatserna för Astrid Lindgren-filmerna om barnen på Saltkråkan. Fortfarande invaderas Norröra på söndagarna av turistande familjer som får höra mer om äventyren för alla barnen med Tjorven i spetsen, hunden Båtsman, farbror Melker och de andra kända karaktärerna.

Foto: Ingrid Jacobsson

Guiden Michael Blum är välkänd för många turister som lyssnat till hans Saltkråkeberättelser på Norröra.

Norröra var liksom flera ställen i Blidö socken kunglig jaktmark. 1916 står det i Norrtälje tidning att Gustav V har en överjägmästare på Norröra. Han tjänstgör då kungen jagar där, annars vaktar han kungens jaktmarker på Blidö.

En gammal Norrörabo, Sonja Söderman, har berättat om ett tillfälle när Gustav V kom till Norröra för jakt. Han gick ”gröna gången” mot Gillerskär och vägen fick sedan namnet ”Gustav V:s väg”.

Enligt hörsägen fanns en skeppare Anders Westerman från Söderöra, som också benämndes jägmästare, och fick vara med när Gustav som kronprins kom för att jaga. Efter Oscar II:s död, när Gustav efterträtt sin far på tronen, fick Anders Westerman företräde hos den nyblivne kungen för att framföra beklagande av sorgen. Han lär ha framfört det med orden ”De va synd hatt pappa din vart döder”. Kungen sägs ha svarat: ”Ja, det går nog bra ändå”.

Kapellet på Norröra byggdes år 1906. Öborna skänkte mark och virke till Missionsförbundet och de hjälptes åt att bygga Kapellet. Initiativtagare och pådrivande kraft var Williard Sjöblom. En annan öbo, Fridolf Sjöblom, målade en tavla med texten ”Åt herren gifve man äran och hans lof förkunne man på öarna”. Kapellet rymmer ett nittiototal personer. Möte hölls varannan söndag på Norröra och varannan på Söderöra. Man hade även skördefester där. Med början troligen 1958 hålls en ekumenisk gudstjänst i kapellet varje midsommardag, då många kommer till ön. År 2008 sålde Missionsförbundet Kapellet till Norröraborna. Kapellet är i dag en gemensamhetsanläggning som förvaltas av Norröra samfällighetsförening. Där har Norröraborna en samlingsplats med många kulturella aktiviteter som musik, konst, fotoutställningar, föredrag med mera.

Text: Kerstin Envall

Söderöra – båtbygge och fiske

Söderöra by ligger vid byfladen som öppnar sig som en famn mot sydväst. Ön har grunda vikar och långa uddar med utsatta ständer i öster och söder. Men här i fladen finns mer skyddade lägen med relativt goda djupförhållanden och det är därför naturligt att byn ligger just där den gör.

Foto: Barbro Nordstedt

Fondmålningen i Söderöras bönhus visar öns näringar.

Byn är till sin uppbyggnad lite speciell. Den är tätbebyggd, och om man stiger iland vid ångbåtsbryggan och går den nedre byvägen söderut mellan ångbåtsbryggan och Söderviken, har man bostadstomterna på vänster sida medan bryggor, båthus och sjöbodar ligger nere till höger.

Byns bostadshus ligger på långsmala tomter, ofta bebyggda både med ett hus som tidigare var avsett för den yngre familjen och ett minde för exempelvis åldriga föräldrar. Ekonomibyggnader för jordbruket; svinhus, ladugård och lador, ligger vid den övre byvägen

Precis mitt i byn finns Sandbacken som förbinder de båda byvägarna och uppe på krönet ligger bönhuset, byggt 1908. Här har man förr haft söndagsskola och bönemöten men lokalen används numer till utställningar och möten och aktiviteter i öns föreningar. Blidö församling anordnar gudstjänst en gång per sommar.

Längst fram i bönhuset finns en fondmålning av Hilding Magnusson målad 1982. Den är uppdelad i sex fält och illustrerar öns olika näringsfång. En respektfull hyllning till mångkunniga skärgårdsbor och deras arbete och ett bra sätt att presentera ön på.

Längst till vänster har man det fält som symboliserar jakten och det är ingen tillfällighet att jägaren på bilden jagar just sjöfågel. Jakten bedrevs runt ön men ofta begav sig öborna till de yttersta skären för jakt på säl och sjöfågel, ofta till Röder där många med rötter på Söderöra ännu har andelar än idag.

Nästa fält visar båtbyggnationen. Söderöra är välkänt för sina skickliga båtbyggare. Nedanför Sandbacken och i Söderviken blev åtskilliga av skärgårdens piggsutor, vedjakter och sandkilar till. Med tiden blev båtarna av modernare snitt och inte minst den produktive Einar Sjöbloms byggen är välkända.

Centralt placerad i Hildings tavla ser man skutan som fått illustrera sjöfarten och seglationen. Förr dominerade

den traditionella säsongseglationen med Roslagsskutor som med ved och sand seglade till framför allt Stockholm. Öns näringsliv kretsar fortfarande till allra störta delen kring sjöanknutna verksamheter.

Det fjärde och sjätte fältet illustrerar fiske med nät, storryssjor, skötar och notdragning. Fisket bedrevs även det i både i ytterskärgården och kring ön. De utrymmeskrävande storryssjorna som användes kring ön krävde en rättvis indelning av öns vatten och det systemet används även i nutid. Alla åtta stamhemman har ett "yttre" och ett "inre" vatten, 1 april byter man och var åttonde år är man alltså tillbaka till samma vatten igen.

Allra längst till höger på målningen kommer ett ganska litet fält som handlar om det jordbruk som bedrevs på ön. Med kor som gick på skogen, lövtäkt och farande på småholmar och skär för att bärga hem varenda glest strå till foder till kreaturen. Idag är bekymret snarast det omvända, marker växer igen och växter som är beroende av att det betas riskerar att försvinna.

År 2015 finns ett tjugotal öbor på Söderöra och glädjande nog har vi åter fått en del inflyttning, senast ett tillskott av tre yngre kvinnor. Fyra barn bor här varannan vecka och pendlar då till skolan i Köpmanholm med båt, eller när isläget så kräver, med svävar och vidare med bussen från Bromskär. Vi hoppas på ytterligare tillskott av öbor framöver. Kommunikationerna förbättrades för ett tiotal år sedan med dagliga turer även på vardagarna, nu smids nya planer för passagerartrafiken till sjöss och en så avgörande fråga bevakas förstås noga av skärgårdens organisationer. En annan viktig förutsättning för öarna öster om Blidö är den framtida utformningen av trafikdelen av hamnen i Bromskär. Söderöra, Norröra och Bodskär har också bildat en gemensam förening som arbetar med att få till stånd fiber till öarna.

Text: Barbro Nordstedt

Ett gammalt Oxhalsöhemman

Nära färjeläget Norrsund ligger ett gammalt hus, Marielund, troligen flyttat från Åland till Furusund och över till Blidö. I dag är huset pietetsfullt renoverat och vårdas som ett byggnadsminne av de nuvarande ägarna, Guje och Jan Engström. Jan Engström skriver här om huset och dess tidigare innevånare.

År 1838 den andra oktober föds på Åland ett litet gossebarn. Han får namnet Karl Johan (jr) eftersom också hans pappa heter Karl Johan. Mamma heter Johanna född Rosenberg och är infödd åländska. Släktnamnet för de tre är Norling. Karl Johan Norling (sr) är däremot ingen ålänning utan är född i Oxhalsö på Blidö. Troligen har han som många andra i Roslagen sökt sig över till Åland för att arbeta till sjöss i åländska båtar. Kontakterna mellan Roslagen och Åland är på den här tiden, precis som idag, täta. Havet, språket och kulturen förenar oss.

Karl Johan Norling(sr) är född den 4 juli 1816 och Johanna Norling är född den 10 oktober 1815. År 1839 eller -40 bestämmer sig familjen för att flytta till Sverige, troligen på grund av att Karl Johan vill vara hemma med fru och nyfött barn. Seglandet till sjöss är över. Flytten går till Oxhalsö på Blidö där Karl Johan alltså är barnfödd. Men det gäller att få någonstans att bo och att hitta mark för odling.

Nere vid Norrsund (på näset mellan Hemsundet och Norrsund) får man arrendera mark av familjen Sundberg, vilka är stora markägare på norra Blidö. Nu måste man snabbt få upp en bostad.

Åren 1718 - 1719 bränner ryssarna det mesta utmed Roslagskusten. Roslagsborna står utan djur, försörjning och tak över huvudet. Nu får man bli hjälpt av ålänningarna som timrar små hus och seglar över med till roslagsskärgården för att där sätta upp dem som tillfälliga bostadshus. Timmerhusen är av en standardtyp ca 4 x 5 meter, med ingång och sval på kortsidan. De här husen blev senare, när man byggt ikapp efter rysshärjningarna,

uthus och sjöbodar på grund av sin ringa storlek. (Bostadsytan var ca 14 - 15 kvm).

Det är troligen ett sådant hus som familjen Norling köper i Furusund, plockar ner stock för stock och flyttar till Norrsund. Nu är den lilla familjen etablerad som torpare med ett litet jordbruk någon ko, ett par får, höns och gris. Det var så ett torparjordbruk såg ut vid den här tiden.

Familjen växer. Fem syskon föds, men endast två eller tre når vuxen ålder.

Familjen Norling bor i Oxhalsö, enligt vad som framgår av husförhörlängderna, från ca 1840 till ca 1860. År 1854 dör Karl Johan (sr) endast 38 år gammal. Äldste sonen Karl Johan (jr) är då bara 16 år gammal. Det är troligen änkan Johanna som får driva det lilla torpet med jordbruket vidare då sonen Karl Johan(jr) flyttar hemifrån troligen efter faderns död 1854 och anges vara inneboende hos en familj Lindqvist i Oxhalsö. Omkring 1866 flyttar han hem igen, troligen för att hjälpa sin mor på den lilla gården.

Åren 1866 till 1870 finner vi i kyrkböckerna Karl Johan som nybyggare med två pigor, dräng samt skeppare Anders Gustaf Andersson, som tydligen är en inneboende. Den ena "pigan" är Johanna Lennman, född 1845, med sonen Johan Alfred Lennman, född 1868. Hur förhållandena i det Norlingska hushållet var kan man fundera på, för det märkliga är att enligt folkbokföringen gifte sig Karl Johan och Johanna redan 1867. Hans yrke är då skeppare. Vidare står Karl Johan som far till Johan Alfred i födelseboken för år 1868.

Vad som händer med Karl Johans mor Johanna framgår

inte klart av kyrkböckerna men troligen bor hon kvar på gården/torpet, hon är nu i 55-års åldern och kan väl fortfarande göra nytta. Hon lever ända till 1890.

Paret Norling - Lennman får tre barn Johan Alfred, Karl Herman och Julia. Tillsammans med dem bor troligen, förutom modern Johanna, också Karl Johans faster Emma Kristina som var född 1852 och som levde ända till 1923. I kyrkböckerna anges hon som handikappad och boende hos familjen i Norrsund.

Det lilla torpet drivs vidare till 1904 då nästa epok i gårdens/torpets historia tar vid. Då gifter sig Karl Johans och Johannas dotter Julia med sjömannen Hildor Österman från Österäng, född 1879. Hildor har vi känt till ett tag då vi vid renovering av gården 1999 fann en bunt med kärleksbrev skrivna under åren 1888 - 1900 av olika beundrare som uppvaktade Julia, däribland Hildor. Hildor skriver på en typiskt roslagsdialekt där "h" omväxlande utelämnas eller läggs till. Hildor seglar under de här åren till sjöss på skonerten Hilma Margareta. Hildor och Julia är också omnämnda i Ture Nermans *Boken om Blidö* (sid 120).

År 1906 föds sonen Evald, 1908 dottern Maria och 1910 ännu en dotter, Hillevi. Det börja bli så trångt i den lilla stugan på ca 40 kvm trots att en liten undantagsstuga byggts kring sekelskiftet. Gamla mor Johanna är död sedan några år. Föräldrarna Karl Johan och Johanna Vilhelmina med den handikappade fastern Emma Kristina bor kvar på gården. Den unga familjen köper sig 1909 en tomt nere vid Hemsundet och bygger där ett eget hus. Där blir man inte långvarig. 1911 dör pappa Karl Johan. Den unga familjen säljer då sitt nya hus, flyttar hem till gården, bygger till och tar över jordbruket. Nu får huvudbyggnaden det utseende den har idag.

Under tio år driver makarna jordbruket. 1921 får man möjlighet att köpa loss marken på vilken huset är beläget vilket vid den här tiden var vanligt. På så vis omvandlades

många dagsverkstorp till små jordbruk eller gårdar. Tyvärr får Hildor inte så mycket glädje av det här för han avlider redan samma år bara 42 år gammal. Man avvecklar nu jordbruket succesivt. Julia drygar ut hushållet med att tvätta åt ångfartyget Blidösund som ligger över nätterna i Norrsund.

Under 30-talet flyttar barnen till Stockholm och skaffar sig arbeten där. Julia flyttar med så småningom. Gården används som sommarbostad några år. 1937 säljs den till Arvid Svensson, bördig från Stämmarsund på Blidö. Under yngre år säljer han bröd åt J.R Österman som driver bageri i Källviken. Arvid går då under namnet "Bull-Arvid".

Arvid är ingen jordbrukare utan är sysselsatt med diverse arbeten bland annat på pensionatet i Köpmanholm. Under sommaren hyr han ut huvudbyggnaden och flyttar själv ut till undantaget. Arvid bor på gården till sin död i början på 1960-talet.

Huset blir nu sommarbostad åt Aina Strömwall, tidigt änka. Hon sköter husen efter bästa förmåga men förfallet tilltar under åren.

Jag själv kom som litet barn att bo i huvudbyggnaden under ett antal år med början 1944. Har sedan bott som granne till gården i ca 60 år. I början av 1990-talet fick jag möjlighet att köpa fastigheten. Huvudbyggnaden var då i mycket dåligt skick. Men som väl var hade under alla åren inga större ombyggnader gjorts, så mycket fanns kvar i ursprungligt skick.

Stort arbete har lagts ner på att under drygt tio års tid renovera huset. Bland annat har tak och timmer bytts ut. Vår ambitionen har varit att återställa huset i det skick det var vid tillbyggnaden åren 1911-12. Huset ser idag ut som det gör på hundraåriga gamla bilder. Stort arbete har även lagts ner på att återställa den gammaldags trädgården med tidstypiska växter, till exempel Finlands vita ros.

Text: Jan Engström

Foto: Privata

Marielund som torpet såg ut 1911, med en prydlig familj i söndagskläder.

Svartlöga – fjäskar inte för turisterna

Grunt och svårnavigerat. Ingen elektricitet, inget wc och blodtörstiga myggor.

Redan 1719 ratades ön av ryssarna som brände Norröra i stället.

Svartlöga är ön som inte fjäskar för turisterna.

- Svartlöga, är inte det bryggan före Rödlöga?

- Jo, just det. Efter Söderöra.

Rödlöga har en djuphamn för segelbåtar, en affär, ett café, ett myllrande folkliv och ett bra läge intill segelleden. Söderöra känner alla till och Norröra - det är ju Saltkråkan. Svartlöga har just inget av detta. På gott och ont.

Jämfört med det praktfulla, bergiga Rödlöga som ligger och glöder i solskenet är Svartlöga en långsträckt och mörk, trädbevuxen ö. Längre var Svartlöga ångbåtsbrygga en väntkur, en telefonkiosk och en väg med två hjulspår som leder mot ingenstans. Runt en krök in i en skog av glesa höga alar, vidare över ett näs där du ser vatten på båda sidor och sen in i en allt tätare alskog. Några höga granar står också bredvid vägen som slingrar sig framåt. Här ställs besökaren inför provningar. Några vänder tillbaka, myggen är ofta plågsam.

Men den som inte vänder om har snart kommit fram till bygårderna. Du passerar Svartlögas högsta punkt Nordaste berg och framför dig ser du stora ängar och hagar av grönt gräs. Uppe på det lilla krönet precis före den gamla bygrinden slår sunnanvinden från havet emot dig. På smala långsträckta tomter, tätt intill varandra i byn ligger uthus och lador, bodar och boningshus.

Du är inte på Skansen, det ser bara ut så. Här vandrar vi förbi skeppargårdar från 1800-talet, gamla jordkällare, en före detta handelsbod och ett gammalt pensionat. Fortsätter du genom byn ner till hamnviken öppnar sig en enastående sjöutsikt. Du ser söderut ner mot Möjaskärgården, bort mot Kallskärs och Ängskärs skärgårdar. I söder ligger Stora Bonden i Nassa och jäser precis på horisonten. Klara kvällar kan du se Svenska Högarnas stora fyr blänka i sydost. Till Högarna är det bara tre mil fågelvägen men det är en krävande båtresa längs den gamla lotsleden via Ängskär och Fredlarna.

Här i hamnen finns faktiskt en sommaröppen kiosk med lite godis, läsk och choklad. Det är öns sommarbarn som hjälps åt att hålla kiosken öppen mitt på dagen under några månader. Kiosken håller till i det som förr var skärgårdens minsta posthus. Här kunde skärgårdsbor och sommargäster ta ut pensionen, hämta post och skicka paket på 1970-talet.

Annars är det mycket som inte finns på Svartlöga.

Det finns ingen elektricitet.

Det finns inga bilar.

Det finns ingen affär. Det finns ingen trygg gästhamn och det finns ingen restaurang. Inga festivaler och ingen glass.

Men det är ju inte därför som svartlögaborna älskar sin

ö. Och det är inte därför som så många turister och naturmänniskor kommer tillbaka år efter år.

Svartlöga äger en traditionell karg skönhet och självklarhet. Man kan bli djupt berörd av de glittrande havsvidderna, de gamla husen och bodarna. Också av de starka traditionerna, just här har människor fiskat strömming, sik, gädda och abborre så länge som folk har funnits i den här delen av skärgården. De har brett ut sina skötar på klipporna nere vid hamnen. De har rullat laggade trä-tunnor fulla av strömming, fläsk och malet rågmjöl över berghällarna. De har skjutit säl och jagad ejder i många hundra år, och det är inte länge sedan.

Vattnen kring ön är fulla av grynnor och grundflak. Det påstås att det är därför Svartlöga aldrig brändes av ryssarna i det stora skärgårdskriget sommaren 1719. Då kom Tsar Peters flotta med hundratals galärer och tusentals beridna kosacker för att tvinga Sverige att sluta fred med Ryssland. Många städer på fastlandet och byar i skärgården brändes ner, men Svartlöga lämnades ifred.

På Svartlöga har människor bott och brukat jorden åtminstone sedan 1500-talet. Flera av bodarna i hamnen ser ut att vara nästan så gamla. Förändringarna är inte så stora, fortfarande syns spåren efter de gamla skärgårdsborna överallt på ön.

De syns i form av ursprungliga gårdar, skärgårdshemman, sjöbodar, ängar, åkrar, diken och stengårdsgårdar. Också floran har fått sin speciella karaktär som påminner om de gamla skärgårdsbönderna. Här blommar ängsblommor som mandelblom, kattfot, viol, smörblomma och någon enstaka blåklocka.

De sista bofasta svartlögaborna ur den äldre generationen flyttade in till Blidö vintern 1965. Då försvann också jordbruket; kor och hästar, grisar och höns lämnade ön tillsammans med människorna.

Svartlögaborna bor numera på ön säsongvis och försöker bevara de gamla husen och traditionerna så gott det nu går. Nya traditioner kommer till och nya människor flyttar in, ändå är Svartlöga en vrå av skärgården där man kan se mycket av hur skärgården såg ut förr. Ön har en spännande skärgårdsnatur och ett annorlunda växt- och fågelliv. Charmen är att det är genuint och orört. Inget klubbiv, dock. Vill du dricka bärs på lokal får du dra vidare till Sandhamn.

Ångbåtsbryggan har funnits sedan 1927. När båtleden skulle dras från Blidö över Svartlögafjärden till Rödlöga tog man den närmaste vägen för att spara tid och pengar. Det innebar att båtarna angör norra sidan av ön, där segeldjupet är större och fartygen får lä för sydvästen. Byn vänder

Foto: Ingrid Jacobsson

Gamla bevarade Skansen-hus? Nej då, det är Svartlöga by, ett paradiset för dem som har fritidshus där, trots att mycket av det som vi kallar "moderna bekvämligheter" saknas.

sig i stället mot solen och havet på södra sidan av ön. I samma veva som Svartlöga fick ångbåtsförbindelse öppnade pensionatet i byn. Här kunde stockholms borgare och direktörer koppla av och bli serverade på gammalt vis. Längre såg sommarlivet ut så på Svartlöga, en grogg på pangets veranda efter middagen på lördagskvällen.

Efter några somrar på pensionatet kunde sommargästerna kanske börja förhandla sig till sig en tomt i något vackert läge på ön. Det hände ju att det blev direkt tvärnit i förhandlingarna, men öborna som levde mycket på naturhushållning behövde pengar. Och så började stränderna kring Svartlöga bebyggas med sommarstugor under 1930- och 40-talet.

Idag är Svartlöga en igenvuxen ö jämfört hur det var förr. För hundra år sedan brukades varenda möjlig jordplätt. Gräset användes som bete eller togs tillvara som vinterfoder åt får, kor och hästar. Åkermarken odlades och ängarna betades. Alskogen högs ner till ved. Hundratals stora vedtravar fyllde upp byhamnen i väntan på segelfrakter in till Stockholm. Därför var Svartlöga på den tiden var en ganska kal ö. Sandkilar - dåtidens små fraktskutor - seglade från Svartlöga med ved och fisk. De kom tillbaka med rågmjöl, järnredskap, tyger, tobak och brännvin.

Svartlögaborna var duktiga skutskeppare och skickliga båtbyggare. Nästan varje vinter byggdes en eller flera piggar (båtar) på ön. Den sista kvarvarande sandkilen "Helmi" är byggd av båtmästaren Erik Andersson på Svartlöga i början av 1880-talet.

Ångfartyget Blidösund brukade gå till Svartlöga. Hon gick

till Svartlöga ångbåtsbrygga i över trettio år och kom varje söndag med en last av turister som knatade över ön och strosade runt i byhamnen på södra sidan. När ångvisslan ljud tog de sina matsäckskorgar och lämnade solskrevorna. Nu går hon till Norröra i stället. Delvis av ekonomiska skäl och delvis av säkerhetsskäl. Nya EU-bestämmelser kräver stora ombyggnader av gamla museifartyg när de ska bege sig ut i ytterskärgården.

Vill du bada? Javisst, det går utmärkt. Kliv rätt ifrån en lämplig klippa. På Norra sidan som vetter mot Blidö finns långgrunda vikar med sandstränder. Här är det naturbad som gäller. Ornitologer besöker gärna Svartlöga. Tidiga mornar stryker de genom byn med fjällrävenjackor och tubkikare. En stilla sommarkväll kan du höra enkelbeckasinens gnäggande när den dyker mot marken. Det är fjäderpennorna i vingarna som ger det gnäggande lätet, de gamla skärgårdsborna kallade henne för "horsgök" (hästgök). I vattnen kring Svartlöga ser man tobisgrisslor, skräntärna och havsörn. Havsörnen har på senare år blivit talrik, inte minst tack vare skarven.

På vintern är Svartlöga ett skridskoparadis. Horder med hundratals långfärdsskridskoåkare sveper från Bromskärs brygga på Blidö ut över fjärdarna mot de yttre skären, så långt isen bär.

Svartlöga är ett resmål mest för den natur- och kulturintresserade. För den som gillar att komma nära skärgårdsnaturen och leta sig fram i spåren efter ett gammalt kulturlandskap.

Text: Andreas af Malmberg

Furusund - livaktig republik med egen regering

Att Furusund under två decennier, från 1973 till slutet av 1980-talet, var republik kanske inte är så känt. Men så var det! Republiken fungerade medelst Festivitetssammansammankomster med ett hundratal deltagare – nästan hela Furusund – varje år i mars. Då redogjorde "regeringen" för vad den gjort och inte gjort under året.

Här ses en av republiken Furusunds presidenter, Sten Rinaldo, med finansministern Britta Norstedt tillsammans vid frukostbordet under en av paren Rinaldo-Norstedts fjällsemestrar. Måne de har ett informellt regeringssamtal?

Foto: Privat

Regeringen bestod oftast av Britta Norstedt finansminister, Birgitta Rinaldo utrikesminister, Ester Jansson inrikesminister, Inga Lill Engquist kommunikationsminister och Nisse Gröndal energiminister. Regeringen var helt och gärna mutbar och korrupt och sjöng i visan som inledde festerna :

"... med ordnar och mutor vi lönar de besuttna, ni andra får sitta så gott ni förmår.

Å säg inte sen att metoderna är ruttna.

Vi härmar Mrs Thatcher så gott vi förstår !"

(Från sammankomsten 1980)

Två valda presidenter hade man, först Lill John Jansson och sedan Sten Rinaldo, båda på livstid. Hur man nu fick ihop det? Man hade också en hemlig gorilla, som tydligen dessutom var ambassadör på Eknö (Krullo).

Enligt gamla anteckningar från republiken sågs presidenten ofta vilande på en schäslong. Omgiven av sköna kvinnor framlevde han sina dagar och nätter "i sus och brus". Vid regeringssammanträdena företrädde presidenterna av sina respektive hustrur och "det är väl bara som det ska vara eller hur".

Men presidenten inledde med att hålla ett tal vid Festivitetssammansammankomsterna, och sedan följde de olika ministrarnas beslut. Bland annat hade man beslutat att flytta Båtskärsgrundet från Söderarm till en plats mellan lotstugan och tullbryggan. Beslutet motiverades med att: "Vi behöver något att titta på när det blir långtråkigt. Bra för ortens näringar också."

Då förhållandet till främmande makter var lite dåligt, beslöt man att begränsa invandringen från Sverige "de bara solar, badar och skräpar ner." En tullstation skulle upprättas vid bron. Avgifterna beräknades täcka statsskulden som

uppgick till 2 miljarder. Interimspass kunde dock utfärdas.

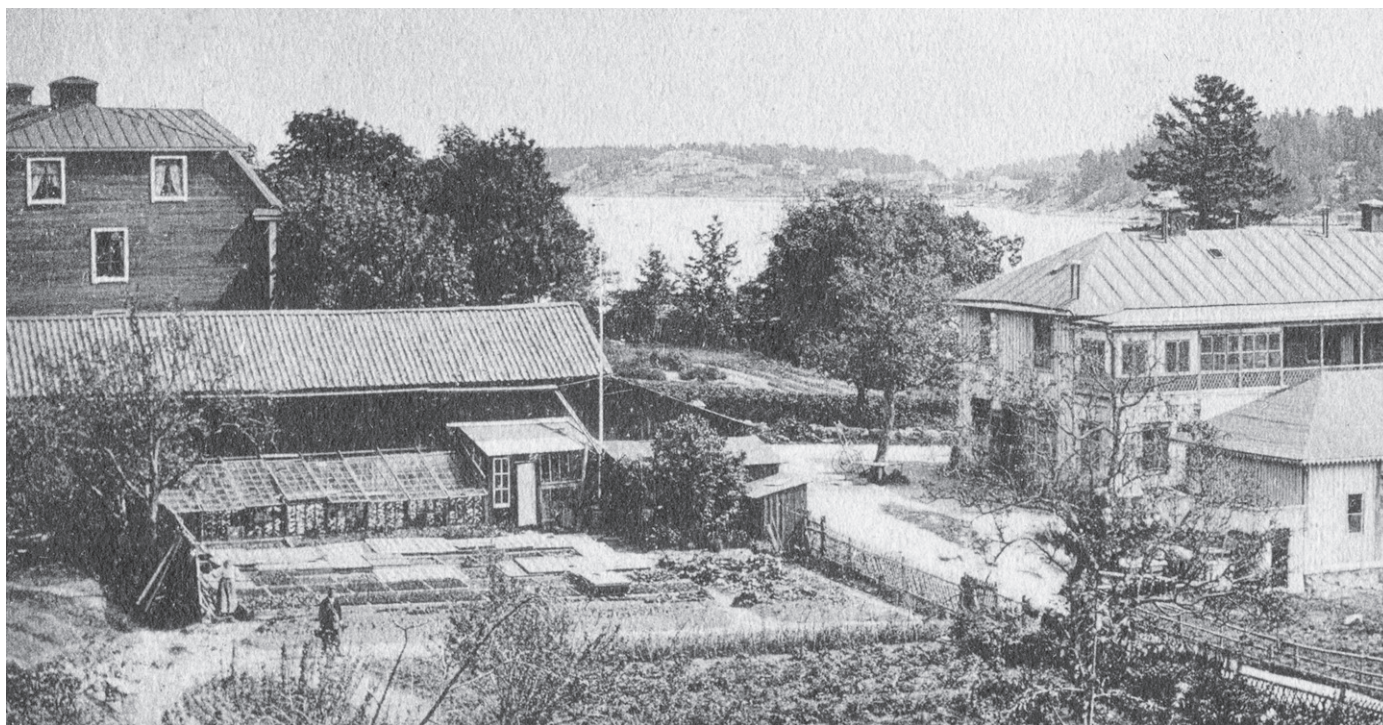
Å andra sidan tyckte dock kommunikationsministern att Furusund måste ha lite PR utomlands och kapten Berntsson hade lovat att avvika från den vanliga rutten med färjan (när andan föll på) och göra lustturer. Det var ju så enformigt att köra fram och tillbaks hela tiden!

Systembolaget skulle enligt regeringens beslut utlokaliseras från Sverige till Kvarnen, som då skulle få en meningsfull användning. Personal där skulle mala säd själva och bara köra med sädesbrännvin. Republiken lovade att exportera det som blev över till Sverige.

Till Olympiaden i Tokyo 1976 hade följande lag uttagits att representera Republiken : Fimpen , Skutten, Basse, Blarren Norstedt, Lill-Damma Norstedt, Mohamed Ali Norstedt. Skallagrim Norstedt, Snoddas Norstedt, Gullegulla Norstedt och gamle Svarten Norstedt.

Att man följde med i tiden visades inte minst av att Utrikesministern rapporterade om att man klippt och skurit i vissa inspelningar från regeringens sammanträden under året (1976). Det var de delar där presidenten talade. Detta konstaterande föranledde ingen åtgärd, men presidentens hustru, tillika inrikesminister Ester, inflikade: "Jag önskar jag kunde klippa honom direkt när han snackar också ". Republiken hade en nationalsång, egen text till melodin Oxdragarsången:

I viken simmar siken
Och svärtan simmar me'
Det porlar glatt från diken
Fosfat och DDT
Vi hjälps nu åt att fylla
Vår nästa bäst vi kan.

Ett gammalt "brefkort" från Frurusund, taget 1903. Uppe till vänster synd gaveln på gamla tullhuset, numera värdshus.

I övrigt följde man principen "Ju fler melodier desto bättre och helst alla på en gång". Men republiken hade faktiskt en egen sånggrupp med Elisabet och Birgitta Norstedt. Inlånade musiker var oftast Pelarordens Lennart Lundholm och Elof Österman.

Allmänt uppskattat blev avslöjandet att man i samband med en TV-inspelning om smugglingen på något vis kommit över ett lager gammal fransk cognac, som skulle delas ut till alla medborgare följande år. Undra på att de yttre kolonierna – Yxlan, Eknö och Gräskö – ansökte om medlemskap i republiken, vilket förstas enhälligt avslogs.

Ett annat förslag som förkastades var att förbinda republiken med Gräskö och Rådmansö. Löftet från 1976 om total skattefrihet för alla togs tillbaka: "Men VEM kan hålla alla löften?"

Bara företag med brevlådefirma i grannlandet Sverige skulle få full skattefrihet. Övriga uppmanades visa solidaritet och betala dubbel skatt. Alltså hissa upp hängslena ett tag till! I brist på hängslen kunde man korta av BH-banderna.

1980 röstade man om energin och det var då energiministern valdes, Nisse Gröndal, för hans vackra namn. Satsningen skulle bli på Stjärnkraft. Den frigjorda stjärnenergin skulle samlas i en jättelik stjärnfångare på Ålandsberget och magasineras hos Lasse på Gärdet i hans stora glashus. Man sjöng:

Vill vi ha kärnkraft? Rösta nej.
 Eller kanske stjärnkraft? Rösta Ja.
 Vad vi än väljer
 Blott vi har buteljer
 Med en smula kraft i.

Kanske man syftade på cognacen, som man kommit över? I alla fall delades silverstjärnor ut till alla medborgare.

1979 hade man beslutat att "som en logisk följd av det ständigt pågående kvinnoåret alla män i Republiken skall bära slöja (som också kan användas som haklapp)". Britta, IngaLill och Birgitta ilade runt och delade ut slöjor med knytband till alla herrar.

Många telegram inkom under åren. Flitiga var kungahuset och Strindberg. Några av telegrammen:

Från Andra sidan den 22 mars 1980 : Systrar och Bröder som jobbar på jorden och strävar. En hälsning från mitt fritidshus som på Vintergatan svävar. Sverige har jag ingen längtan till precis. Men fortfarande är Furusund min andes paradis. Och jag svävar gärna över Täckholmen, Isola Bella, Förängen och Ålandsviken. Hjärtligen hälsningar August Strindberg, hederspresident.

Strindberg hade också sänt en hälsning vid Republikens bildande 1973: *Jag hälsar Republikens systrar och bröder. Era ädla tankar jag stöder. Jag ställer mig själv som hedersmedlem numro ett. Fast jag föredrar att stanna på min himmelska parkett. Från Parnassen den 23.3. A.S.*

Enhälligt förkastades alla förslag till ändring i Konstitutionen, som: "Varför inte en kejsare – t.ex. Lars den förste Stigen" från Lars S. Eller "Ja' vill ha en liten kung i stället!" från Kalle Gurra och Silvia.

Text: Magdalena Rinaldo

(Magdalena har hämtat materialet till artikeln från sina samlingar av gamla protokoll och anteckningar från Republikens dagar.)

Bruket – har blivit en levande by igen

Kall vinterdag. Ett tunt snölager gör att det är halt i backen upp till Kerstin Tuominens hus i Bruket. Men här inne i köket är det ljust och varmt i köket. En brun katt har smitit in tillsammans med mig.

– Det är egentligen grannens katt, säger Kerstin. Men han tycker om att vara här. Han är så rar så det får han.

Hon böjer sig ner och ger den bruna katten en ordentlig portion mat i skålen. På vägen nedanför kör en och annan bil, där finns också en lång rad brevlådor. På flera står märket ”B” för bofast.

– Det är så roligt att vi blivit fler här i Bruket, säger Kerstin. Tänk när jag var barn – så mörkt det var på hösten och på vintern. Det var bara hos oss det lyste och i affären. Elen kom ju inte förrän 1945 heller. Men nu när jag tittar ut genom fönstret på kvällen kan jag se lampor lysa i grannhusen runt omkring.

Ja, visst har det hänt mycket sedan den dagen när Kerstins mamma Ruth fick ta öns enda taxi till Norrsund, blev hämtad med båt till Spillersboda och sedan taxi in till BB i Norrtälje. Där kom Kerstin till världen.

– På den tiden fick mammorna stanna en hel vecka på sjukhuset när de fått barn, säger Kerstin. Det var nog Ruth tacksam för. För tänk vilket slitsamt liv hon hade. Det var ju hon som skötte det lilla jordbruket med korna och det var hon som alltid fick gå upp klockan fem för att mjölka. Och sedan göra frukost och matsäck åt pappa John som knappt visste hur man skulle koka kaffe, berättar Kerstin.

– Men så var det ju på den tiden, konstaterar hon vidare.

Som så många andra skärgårdsbor hade familjen Karlsson det till en början knapert. Ruths tre kor, gris och höns fick hålla till godo med en liten lagård där vinden ven genom springorna. John var snickare och byggnadsarbetare. 1944 fick lagården nya väggar och nya bås.

Mormor Kristin bodde på övervåningen och bidrog till hushållet med att genom att ta reda på frukt och lägga in konserver.

Mamma Ruth var vacker med stora bruna ögon och med fin sångröst och stort musikintresse.

– Vi hade ju hyresgäster på sommaren. Någon av dem hade hört min mamma sjunga och visste att hon så gärna ville besöka Operan på en generalrepetition. Så när Ruth skulle sälja mormors frukt på bondemarknaden på Östermalmstorg i Stockholm ställde sig den fina damen vid Ruths bord och fick sina bekanta att komma dit. Ruth blev av med sitt lager och hann till Operan.

Det märks att Kerstin var och är stolt över sin mamma.

Kerstin gick i skolan i Blidögård. Den låg i huset som ligger söder om kyrkan och som nu är omvandlad till sockenstuga och öppen för olika slags aktiviteter.

– Jag var ett ensamt barn och var väl lite harig. Fröken Ottosson var snäll mot oss flickor men hon var oräddvis. Tänk – när någon inte klarade läxan fick vi andra ställa oss upp och säga att han eller hon var dum.

Foto: Privat

Kerstin Tuominen, på den tiden hon hette Karlsson och lekte på gården hemma i Bruket.

Kanske livet tagit en annan vändning för Kerstin om magister Schwartz – som kom hem till familjen och tyckte att Kerstin skulle få läsa vidare – hade fått sin vilja igenom.

– Men pappa blev arg och sade att jag skulle stanna hemma. Vet inte vad mamma tyckte men hon sade nog ingenting.

När Kerstin berättar det vid dagens köksbord är det lätt att bli upprörd och tycka att hon borde gjort revolt och krävt sin rätt till fortsatta studier. Men den upprördheten delar inte Kerstin. Och kanske har hon rätt.

Så här säger hon:

– Jag behövdes nog här hemma. Det var andra tider då och mina föräldrar hade det tufft. Inte vet jag om jag hade blivit lyckligare om jag lämnat Blidö och livet här. I dag när jag tänker mer och mer på mina föräldrar och min släkt på öarna förstår jag hur livet var för dem. Jag har glömt allt gammalt groll och tycker att livet blev bra som det blev.

Och visst blev det bra för Kerstin. Hon gick inte i sin mors fotspår som älskade sina kor och var lantbrukare. Visserligen i mindre skala men så var villkoren för alla skärgårdsbönder.

Blidö, motiv från Bruket.

No 37. Ser. 5.
Foto & Förlag: Eliiord Mattsson, Spillersboda

Bruket har fått sitt namn av tegelbruket som en gång låg där. I dag finns andra verksamheter i byn, bland annat Brukets målarskola, som återkommit varje sommar sedan 1990 under ledning av konstnären Mats Åkerman.

– Jag vet att pappa var besviken för jag var flicka. Det låter fånigt i dag men så var det.

Men Johns besvikelse tonade säkert ut med tiden. För svärsonen Toje kom in bilden och Toje blev så småningom en klippa i företaget Brukets brädgård som kom på plats. Och Kerstin blev – trots att hon inte var pojke – en hejare på byggmaterial. Säg den fråga om bräder och spik som inte Kerstin kunde svara på när kunderna strömmade till.

Barnen Erik och Anne kom och blev till stor glädje för alla. Anne flyttade så småningom till Stockholm men kommer ofta hem till Blidö. Erik startade byggföretaget Erik Tuominen Byggfirma och bygger hus och bryggor runt om i skärgården. Och är bofast i Bruket.

Magister Schwartz hade förmodligen rätt när han tyckte

att Kerstin skulle fått fortsätta sina studier. Men å andra sidan – det ligger ett stort värde i att någon envist biter sig fast i sin by, kan så mycket om tiden som varit och noterar varje förändring. Allt gör att en by kan leva kvar och få impulser från det som varit och allt det nya som händer i dag.

– Toje är borta nu och Brukets Brädgård är nedlagd. Visst saknar jag mitt jobb men jag är så glad över att Bruket numera är en levande by med allt nytt folk som kommit hit. Vad jag kan sakna är mammas kossor som höll så fint i hagarna runt Bruksvägen. Tant Ida hade ju också kor som gick där. Men det går inte att sätta tillbaka klockan. Jag är tacksam för att allt annat blivit så bra.

Säger Kerstin och klappar grannens katt.

Text: Anita Bertilsson

Vagnsunda 1969

– när den nya tiden kom

"Ett stycke Sverige dör i Vagnsunda by vid Yxlans sydspets i Stockholms norra skärgård."

Så inleddes en artikel av journalisten Hans Westtorp som publicerades i Svenska Dagbladet 6 april 1969. I artikeln intervjuas bonden och nämndemannen Sven Jansson och hans fru Linnéa, boende i Vagnsunda. De var föräldrar till Margareta Sandahl, nu ledamot i styrelsen för Blidö sockens Hembygdsförening. (Sven avled 1976 och Linnéa 1991.) Margareta har lånat oss artikeln om hennes föräldrar, som vi här publicerar i något förkortad version.

Sven Jansson föddes i Vagnsunda 1893, och gifte sig med Linnéa, också från byn, född 1903. Deras Vagnsunda hade på 1920-talet mellan 60 och 70 invånare, men som nu (1969) bara har 10 urinvånare kvar. Alla i mycket mogen ålder och ingen enda längre aktiv bonde. Fru Jansson kan berätta om det som var och som låter mycket avlägsnare än det är:

– Vi hörde våra föräldrar och far- och morföräldrar berätta om gamla tider här på Yxlan och Blidö. Och det var ännu på 1870- och 1880-talen riktigt "gamla" tider. Bönderna från byn åkte med foror till Stockholm, det bar iväg över isen, man övernattade i Rosenkälla.

– Barnmorskan forslades på källar i ängsliga färder. Farmors syster, berättar fru Jansson, föddes i en skötbåt under fiske utanför Svenska Högarna.

Sjön fanns alltid till hands i gamla tiders Vagnsunda. Stan var Stockholm och dit tog man sig med egna båtar. Med båt for man över till fastlandssidan och över till Blidö när så skulle till. Fastlandet betydde åtskilligt. Man skulle till kvarnen i Bergshamra när man inte tog till kvarnen i Östanå för att samtidigt handla redskap vid Vira bruk. Det var nämligen för Yxlanborna gamla tiders järnhandel. Liar, yxor och plogbillar stod på uppköpslistan. Typiskt för dåtidens kommunikationer i innerskärgården var också att Vira tillhandahöll metallunderredet till skridskor. Man satte sedan själv trä på skenan och hade ett ofta anlitat "fordon".

Vägarna var det sämre med på Yxlan. Det var att skumpa med hästkärran på farleder à la kostig. Vådligt att ta sig ner till somliga bryggor. Köpmanholm vid öns nordspets låg mycket långt bort, ty dit är det 14 kilometer från Vagnsunda, påfrestande kilometer i gamla tiden.

Ja, denna gamla tid här in på huvudstadens knutar höll sig segt kvar så länge att fru Jansson, som ännu inte är pensionär, har lev mitt i den. Mitt i torrvedsstubbarnas tid och eldningskultur. Båtbyggarnas tjäriga arbetskläder brukade hänga utrangerade runt öppna spisen för att tjäran skulle mjukna så man kunde klippa trasor till mattor. Så blev det mattor att lägga på golven, med tjäran kvar, doftande.

I den tiden bodde familjerna ofta i köket. I tur och

ordning skulle gårdarna hysa kringvandrade fattighjon som huserade jämte föräldrar och ofta många barn i detta verkliga allkök. Både Sven Jansson och hans fru minns mycket av detta eviga allmoge-Sverige. De kan båda berätta om talgljusen före fotogenens och elektricitetens era.

Sjön, sjöbodar och skutor fanns, och i det sammanhanget naturligtvis fiske. Fyra-fem bönder mitt i byn hade en eller ett par hästar var, 3 – 4 kor, 10 – 20 får, höns och gris, 2 – 12 tunnland jord. Mindre brukare i utkantsmarkerna hade färre djur och mindre odlingsarealer. Vid ett tillfälle i gamla tiden fanns 33 kor i Vagnsunda.

Man behövde fiska och gjorde det, både till husbehov och till avsalu, mest strömming. Båtarna byggde man själv, en pålitlig skärgårdstradition. Inte bara småbåtarna, utan också skutorna för sand och ved. Ty många av de här Vagnsundabönderna var också skutskeppare. Det var ett traditionsbetingat båtbyggande, som avsatte bland annat formsköna 30-tonnare att köra ved till Strandvägen i Stockholm på.

1890-talet blev ett förnyelsens decennium för då kom sommargästerna på allvar. Därmed började självhushållningen ersättas av en penningekonomi. Vagnsundaborna fick kontanter. Man hyrde ut diverse småstugor till fabrikörer, revisorer, konstnärer, ingenjörer och annat finfolk från Stockholm. Och förutom att betala hyror på 150 kronor sommaren köpte de strömming från deltidsfisket och kött och mjölk från lantbruket. Det kom pengar i omlopp i byn.

För pengarna kunde man köpa teknik. Sven Jansson, minns hur tekniken kom till byn:

– Morfar skaffade första slättermaskinen 1899. Till de här steniga åkrarna, skrattade byborna, tills de själva följde efter.

Första separatorn, hos Svens pappa Johan Petter Jansson, vållade folksamling när den kom år 1900. I den vevan introducerades fjäderharven, också av Jansson senior och snart var det slut med gamla pinnharvar av trä. Johan Petter Jansson var en oförtröttlig nyhetsförmedlare och öppnade också byns första handelsbod hemma på gården 1907. Det var en riktig diversehandel för både

Vagnsunda by, längst söderut på Yxlan, för cirka hundra år sedan. Byn är känd sedan 1500-talet då den hade två mantal jordbruk som beskrivs i Jordeboken 1573. Under sekelskiftet 1800-1900 var byn känd för sina skutbyggen, de flesta under ledning av båtmästaren Jan Erik Jansson. Befolkningen bedrev småskaligt jordbruk och fiske. Som i alla andra byar brändes alla byggnader ner vid rysshärjningarna sommaren 1719. Så småningom återuppbyggdes byn. I mitten av 1800-talet ägde storbonden Jan Persson största delen av marken. Redan på 1870-talet fick byn reguljär ångbåtsförbindelse med Stockholm.

Vid första världskrigets utbrott 1914 flyttade en stor del av svenska örlogsflottan till skyddade lägen mellan Alsvassen och Vagnsunda. Detta gav också en del extrainkomster för en del av byborna genom fiskförsäljning, kafferörelse och tvättservice.

Bynamnet kommer av nordiska ordet för vang eller vång vilket betyder gärd eller äga och i vissa fall även våt äng. Sundet med gårderna eller våta ängarna är det sund som fanns mellan Byviken norr om och Västerfladen söder om byn för 6-700 år sedan och som nu genom landhöjningen är Hemängen. Byn erbjuder skyddade hamnlägen både i Väster- och Österviken.

bybor och sommargäster. Det gamla fanns ännu kvar i det nya. Sommargästerna skulle ha kött. Man slaktade kalvar hemma på gården, styckade och sålde köttet direkt från skottkärra.

Inte förrän i början av 1930-talet kom en ordentlig väg till Köpmanholm. 1933 var 8 km väg från Vagnsunda norrut klar. Sven Jansson såg genast till att Vagnsunda fick sin första bil, en Hupmobile, köpt aningen begagnad i Stockholm och använd i den Janssonska taxirörelse som nu etablerades. Samtidigt började en postbil köra från Köpmanholm till Vagnsunda. De var de enda bilarna på Yxlan under hela 1930-talet, naturligtvis beroende på att färjetrafiken inleddes och Furusundsbron byggdes först 1953 – 56.

Därmed var den nya tiden kommen till Yxlan och Vagnsunda helt och fullt. Nu blev Norrtälje "stan" i stället för Stockholm. Sjöförbindelserna kom att betyda allt mindre, för nu gick bussen både till Norrtälje och Stockholm. Hela nutiden kom sålunda till Vagnsunda.

– Vi köpte byns första radioapparat 1925, berättar Sven Jansson. Grannarna samlades hos oss om söndagarna för att lyssna på högmässan, alltid med kaffe efteråt.

– 1946 blev det direkt revolution för då fick vi elektricitet, det var lagom till jul. Köksspisar fick vi redan före

sekelskiftet. Dock fortsatte storbakandet i murugnarna fram till slutet på första världskriget.

Och nu? Det blir en sommarby på en sommarö misstänker både nämndemannen och hans fru, vars tre barn naturligtvis blivit bokliga stadsmänniskor.

– Det visste vi redan för femton år sedan, för då stod tretton ladugårdar tomma här i Vagnsunda. De gamla näringarna fann inte livsrum i den nya tidens feriemiljö. Vagnsundaborna sålde tomter till sommarstugor, betesmarker växte igen.

Kvarblivande bybors medelålder stiger, ungdomen försvinner och med den byskolan och det ena som det andra. De gamla Vagnsundasläkternas ättlingar förvandlas till stadsmänniskor och portföljbärare i Norrtälje, och kommer sen bara hem och hälsar på. Dock inte sällan med sommarstuga i barndomsbyn som feriehögkvarter.

Sven Jansson och fru Linnéa är alldeles moderna, men rötterna finns ju i det gamla. Sönt baddar lätt för vemod inför den ofrånkomliga utvecklingen.

Ty tänk bara: Förr kunde man plocka minst femtio olika blommor på väg till hagen, i dag kanske tio. Och så är hagen förvandlad till snårskog.

Bearbetning av Svenska Dagbladartikeln: Ingrid Jacobsson

Glyxnäs – sjömack och affär

I dag finns det en ångbåtsbrygga i Glyxnäs, men ingen annan service. Kjell Hellberg minns när det fanns både sjömack och affär. Mest spännande var det när bryggarbåten kom.

Som liten grabb, i slutet av 1940-talet, bodde jag mina första levnadsår på släktgården i Glyxnäs.

Då bodde ännu sju familjer här och i fyra gårdar fanns i alla fall någon ko. Vår gård hade byns två hästar Pälle och Pjatten.

Fem flickor i skolåldern bodde i byn. Jag var ensam kille och fick gå till Sikmarö för att leka med andra killar.

De flesta husen var rödmålade, och ganska stora. Man hade grisarna i svinstian, hästarna i stallet, och korna i ladugården. Övriga byggnader på gårdarna var hölada, loge och vagnslider.

I granngården Sörgården bodde Oskar och Sara Sjöberg. Jag var ofta hos farbror Oskar, det var spännande att höra honom berätta om "brunns- och sjögubben". Jag blev bara mer och mer nyfiken på hur de gubbarna såg ut, men jag fick aldrig se dem.

Den stora händelsen var när man fick åka hästskjuts med min farbror Pelle till Glyxnäs brygga för att hämta varor till affären. Ibland kom även bryggarbåten med öl och läsk. Läskedryckernas flaskor hade korkar som gick att återförsluta, så "provsmakning" var möjlig. På vintern någon gång skjutsade Pelle oss med häst och släde på isen runt södra Blidö till en julgransplundring på Linken.

Glyxnäs affär, som var öppen året runt - men på vintern bara om man knackade på.

Glyxnäs affär, som drevs av Hilma Sjöblom, var i drift året runt. Sonen Erik skötte bensinhanteringen vid Essos sjömack, han expedierade kunderna bensin och oljor. Sedan bad han kunden att gå upp till affären och betala.

Affären låg mitt i byn, affärshuset finns kvar men är nu

fritidshus i privat ägo. Sjömacken låg vid bryggan bara 150 m från affären. Men ångbåtsbryggan låg – och ligger – norr om byn.

Inte bara bryggarbåten lade till vid Glyxnäs brygga. Förr, liksom nu, kom stolta ångfartyget Blidösund, lämnade och hämtade passagerare.

Hilma och Erik med familj bodde i det stora vita huset på udden, Hilma hade en katt som hon var mycket fäst vid. Vintertid öppnade Hilma affären bara när det kom kunder. Ibland fick jag gå ensam till affären. Först knackade man på hos Hilma och frågade om man fick handla, sedan gick man över till affärshuset. Ett litet fotogenelement höll temperaturen på plusgrader och ibland kunde jag få en karamell med på vägen hem. Efter krigets slut kom bananer för första gången till affären. Min syster har berättat att hon vid ett tillfälle hade handlat och att vi fick varsin banan. Hon provsmakade och tyckte det var så gott att hon åt upp båda två innan hon kom hem. Jag fick vänta på att känna smaken av banan. Men hennes skuld är för länge sedan reglerad.

Text: Kjell Hellberg

Foto: Gamla vykort, Elliord Mattsson

Rödlöga - där gör man vågen

Rödlöga by vilar på tre ben: ångbåtsbryggan, Rödlögaboden och Gösta Söderman. Gösta var den som skapade de två förstnämnda "benen" som båda kom till i mitten av 1950-talet.

På Södermans trapp år 1964.

Från vänster David Söderman, Gösta Sandin skeppare på Måsen (skymd), Algot som hälsade på en sommargäst på ön, Putte Sjöberg i Munkvik, Lisbeth Söderman och Vicke som hyrde det hus som senare köptes av familjen Westman.

Foto: Anita Englund

Fisket gav inte längre någon utkomst, Gösta Söderman ville ändå vara kvar på ön och ta hand om sin far David. Sommargäster ville kunna handla mat och den måste transporteras ut. Waxholmsbolaget började, efter många samtal med Gösta och av honom arrangerat bryggbygge, trafikera ön på 1950-talet.

Även om jag var på Rödlöga någon gång under 1950-tal och flera somrar på 1960-talet är minnena lite diffusa. Jag träffade dock några av "de gamla" som gick bort redan på 1960-talet och fortfarande var bofasta på Rödlöga. Speciellt kommer jag ihåg Dina och Robert Nordlund, Sally Blomkvist, Hjalmar Engström och David Söderman. De var alla färgstarka människor som berättade om tider som varit när man träffade dem på ångbåtsbryggan, i affären eller Södermans trapp.

Det var bara cirka fem meter mellan Södermans hus och dåvarande ingång till Rödlögaboden. Närmaste stigen till bryggan gick över ett, vid vått väder, halt berg men det var ändå där de flesta gick till bryggan. Nu går alla den väg/stig som Rödlögabodens lilla traktor med släpvagn fraktar varorna på från ångbåtsbryggan.

På Davids, Göstas och hans fru Lisbeths tid var det deras trapp man samlades på. Där satt ofta Lisbeth och pratade med alla som passerade. Gösta passerade säkert 50 gånger om dagen mellan hus, brygga och affär. Gösta stod på bryggan när alla båtar; passagerar-, fritids-, polis- och tullbåtar kom. Han var öns kontaktperson.

Från sommaren 1974 arbetade jag i flera år i Rödlögaboden på mina semestrar. Då om inte förr insåg jag vilket socialt nav Rödlöga by var. Nästan alla som handlade

pratade med Lisbeth på trappen eller så satt folk på bergsklackarna utanför och pratade med grannar och båtgäster och väntade på sin tur i affären. Även om väntetiden att få handla ibland kunde vara flera timmar fann sig de flesta i det. Om någon klagade kunde Gösta fräsa åt dem och fråga om de inte var på semester. Det var manuell service bakom disk fram till 1985 då Rödlögaboden byggdes om till snabbköp.

Det sociala nav som byn utgör gäller än i dag. Nu träffas man på bryggan, caféet eller vid något av alla de arrangemang som anordnas i byn. Det är utställningar i Gammelstugan, Rödlögafest, små konserter, midsommar- och kräftfest, ostmarknad och "Dag till minne av Gösta Söderman". Åker/går man till byn är man aldrig ensam, där finns alltid någon att prata med och få höra senaste nytt. Där skall man ju också handla, möta folk som kommer med passbåtarna eller vinka av dem, hämta post och tidningar.

Gemenskapen är stor. Rödlöga har en tradition sedan fotbollssommaren 1994 som manifesterar den. När Sjögunn/Sjöbris lämnar Rödlöga på söndagseftermiddagarna under sommarhalvåret utbryter traditionen VÅGEN. På båtens fördäck står de som reser in och gör Vågen och de som står kvar på bryggan svarar med "Ohej..." och så vidare. Detta repeteras två eller tre gånger även om det kanske bara är några som reser in eller en som står kvar på bryggan (sent på hösten). Denna tradition som fortfarande pågår tydliggör på ett fint sätt gemenskapen på Rödlöga.

Text: Britt Bogren Ekfeldt

Kolsvik - hade livligt pensionatsliv

När Yxlö by blev för trång kom en del av byns invånare att bosätta sig nordost om byn där "Kålswijken" gav lämpligt skydd . Både för vindar och för fiender. Kolsvik blev en avknoppning av Yxlö by.

Det ursprungliga Yxlö låg där Gamla Prästgården ligger idag, det vill säga norr om Yxlöaren vilken på den tiden var en havsvik. Prästgården anlades 1680 och flyttades till Blidö först 1892.

Byn Kolsvik grundades på höjden strax nordost om avtagsvägen till Duvnäs. Namnet Kolsvik kan inte härledas från någon säker källa. Stavningen varierar i skrifterna från 15- och 1600-talet. Ibland är det Kolswick för att i en senare beskrivning bli Kålswijk, förmodligen beroende på uppfattningen och kunskapen för tiden vad gällde stavningen och regler för detta. Kanske har det inte alls med kol att göra utan står för något helt annat. Ett namn på en person eller något i naturen som växt just där. Kanske hade den "Röde Hanen", det vill säga elden, hem-sökt byn vid något tillfälle. Här får fantasin bygga vidare.

Tyvärre finns inga lämningar mer än några knappt skönjbara husgrunder kvar från den tiden. Men den första fasta bebyggelsen i Yxlö bör kunna härledas till sen vikingatid (ca 1000 e. kr) och i Kolsvik något senare. I ett protokoll från 1409 anges att råfsteting hölls med allmogen i bland annat Yxlö, (Öslabo) vilket visar att Yxlö by tillhör ett skeppslag. 1541 finns byn Kolsvik omnämnd i skattelängder under namnet Kolswich med två Hemman om sammanlagt 1535 öresland (tunnland). Under rysshärjningarna 1719 brändes både Yxlö och Kolsvik ned men människorna klarade sig. Byarna byggdes upp och med tiden kunde livet återgå till det normala efter dåtidens begrepp.

När landhöjningen i slutet av 1700-talet grundat upp Kolsviken så att vatten för båtarna inte fanns tvingades man flytta ut byn till dess nuvarande plats. Området där byn legat kallades senare för Hagbacken ett namn som inte finns kvar idag.

Flytten av byn får anses vara slutförd 1833 då laga skifte(1827-1833) av ägorna gjordes. Arvslotter gjorde att många små områden långt ifrån varandra blev omöjliga att bruka rationellt. Dessa slogs nu ihop och nya hemman bildades. Efter laga skifte finns beskrivet hur hemmanen såg ut, var de låg och dess fastighetsbeteckningar.

Kolsvik delades nu upp i elva hemman. I en av fastigheterna fanns Kolsviks båtsmanstorp inlemmat, i dagens fastighetsbeteckning Kolsvik 1:1, beläget vid stranden mot furusundleden. Magnus Hasselqvist var den siste rotebåtsmannen med namnet Ekman vid Rotemanskompaniets rote nr 14 på torpet i Kolsvik vid Yxlö Ed. Han fick avsked 1824. Båtsmanstorpets är idag privatägt men kan beskådas om man följer vägen ner mot Yxlö Ed.

Foto: Birger Norman

Båtsmanstorpets i Kolsvik, i dag i privat ägo

Man får förmoda att den första gården i Kolsvik byggdes upp där vattnet var tillräckligt djupt för något större båt som exempelvis piggsjukan "Helmi". Hemmanet A fick fastighetsbeteckningen Kolsvik 1:7. Byn Kolsvik delades nu in i två områden. De med beteckningen 1: från nedre Kolsvik, det vill säga de som var mer beroende av vatten. De med beteckningen 2: från övre Kolsvik, som hade mer anknytning till nordvästra sidan mot Furusundsleden.

I dag kan man på en ekonomisk karta se att huvuddelen av fastigheterna mitt i byn har beteckningen 1: medan de som ligger i kanterna har 2: eller högre som beteckning. Dock har delningar av de gamla hemmanen skapat nya fastighetsbeteckningar vilket gör det svårare att förstå ursprung och bakgrund till hur gårdarna i byn sett ut.

I ett av de övre hemmanen med fastighetsbeteckningen 2:8 hamnade en icke alldeles okänd liten krabat, nämligen Johan Österman som vid flytten av byn 1833 endast var två år. Han kom senare att bli kallad "Blidökungen", kanske lite underligt eftersom han var född på Yxlan, säkert uppvuxen där och definitivt bosatt där. Farfar var däremot från Sikmarö och farmor var från Norröra. Dock skapade han under sin livstid ett rykte som gjorde honom till en stark man i bygden.

I den fastighet där han växte upp startade han också en pensionatsrörelse kallad Pensionat Tornvillan. Då var han kronolots och blev senare också mästerlots. Han ansåg dock att på jordbruk eller lotslön blev man inte rik utan ägnade sig i stället åt rederibranschen. Han ägde eller blev delägare i flera segelfartyg och kom att tjäna stora summor under kommande år.

Den kände "Blidökungen" Johan Österman bodde på Yxlan, i detta ståtliga hus som senare blev pensionat Hemfrid. Huset byggdes 1888.

Johan Österman köpte granntomten och lät bygga ett storslaget hus åt sig och sin familj, ett av Kolsviks största som sedermera blev det beryktade pensionatet Hemfrid. Tornvillan blev kvar i hans ägo och drevs vidare som pensionat. Både Tornvillan och Hemfrid ligger på höger sida efter Kolsviks Bryggväg.

Pensionaten var många ute i skärgården för hundra år sedan. Här är Tornvillan på Yxlan, i dag privatbostad - utan torn.

Strax norr om Kolsviks Brygga ligger ett stort gult hus som från början var avsett att bli affär/skeppshandel men då ägaren avled innan huset var färdigt öppnade i stället hans driftiga änka pensionat där. I folkmun kallades det Glada Änkans Pensionat. Huset övertogs senare av familjen

Österman som drev bunkerstation där. Från början skedde bunkringen från en präm som låg utanför Skiftesholmen (Kaninholmen) mitt emot Stämmarsund. Det lilla huset som finns på ön var kontor.

I byn fanns i början av 1900-talet förutom affär/skeppshandel ytterligare en affär samt två pensionat. Av de elva hemman som fanns från början hade säkert de flesta någon ko, gris och säkert också höns. De större hemmanen hade självklart större djurbesättningar. Åkerbruk bedrevs självklart, hö togs in som vinterfoder och all mark som fanns tillgänglig brukades.

I skogen i nordväst (Norrskogen) fanns timmer och ved. Fisket gav ett gott tillskott både som föda och som tillskott till kassan. Detta var ett självhushållningssamhälle och det som inte kunde tillverkas på plats kom med ångbåtarna från Stockholm. I dag finns endast två bofasta familjer som härstammar från förr. En viss inflyttning har skett av hantverkare och servicepersonal men också några pensionärspär som valt ett lugnare liv på landet i stället för storstadens jäkt och flärd. Kolsvik är i dag en skugga av sin tidigare skepnad men som lever upp något under några korta sommarmånader. I byn finns det dock ett kollektiv som med hjälp av fastboende pensionärer och intresserade helgbesökare i blygsam skala försöker hålla markerna öppna med fårskötsel. Som så många andra skärgårdssamhällen är Kolsvik ett sommarparadis för semestrande invånare från fastlandet.

Text: Birger Norman

Blidö sockens hembygdsförening –

Verksamhetsberättelse 2014

Verksamheten inleddes med färdigställandet av föreningens Årsskrift som skickades ut till alla medlemmar inför Årsmötet. Detta ägde rum i Yxlö Bygdegård den 22 februari med knappt 50 deltagande medlemmar. Föreningens ordförande Andes Sundberg berättade om det gångna årets verksamhet och konstaterade bland annat att antalet betalande medlemmar är ca 200 och att styrelsen haft 7 möten. Efter beslut om ansvarsfrihet och val av ordförande och nya styrelsemedlemmar mm avslutades stämman. Därefter berättade Lars G Soldéus engagerat och kunnigt om "Fiskköpare, sumpskeppare och deras seglande sumpar".

Den 29 mars var det dags för Stockholms Läns Hembygdsförbunds årsmöte på Siggesta Gård, Värmdö, där Olof Stenhammar hälsade välkommen. Föreningen representerades av fyra medlemmar.

Föreningen deltog i Norrtälje kulturarvsdag den 10 maj tillsammans med andra föreningar i kommunen. Huvudnumret var en paneldebatt om partiernas syn på kulturfrågor i kommunen inför valet. Föreningen lämnade information om sommarens aktiviteter vid Båtsmanstorpet och almanackor och årsskrifter fanns till försäljning.

Som vanligt firades Nationaldagen den 6 juni i Almvik i ett samarrangemang med flera olika föreningar. Det började med en naturvandring och följdes av flagghissning, tal av operasångaren Florian Voss och musik. Hembygdsföreningen bidrog till dagen genom att hålla Båtsmanstorpet öppet och servera kaffe.

Föreningens verksamhet domineras av utåtriktade aktiviteter, de flesta med koppling till Båtsmanstorpet i Oxhalsö. Efter att området snyggats till på en slätterdag den 24 juni arrangerades under sommaren olika aktiviteter sju lördagar i rad. Först ut den 28 juni var en presentation av den siste båtsmannen August Sjöblom Skog som var i tjänst 1866 – 1896. Lars Jacobsson berättade om vad han hittat i Krigsarkivet om Augusts liv och leverne.

Lördagen därpå hölls Blidös egen Antikrunda med den största publiktillströmningen under sommaren, närmare 100 personer. Då kunde man få antikviteter bedömda av professionella värderingsmän från Bukowskis; Lars Gundberg och Christoffer Stålhandske.

Följande lördag kom Kulturföreningen Carolinen från Norrtälje på besök. Föreningsmedlemmar i karolineruniform bjöd på våfflor och annat tillagat på 1700-talsvis och lekte 1700-tals lekar.

Birgitta Angeberg Edlund berättade lördagen därpå om krydd- och medicinalväxter och vilken funktion de haft och har.

Sedan var det dags för Gösta Roxell och Rolf Nilsson att visa hur man byggde båtar på öarna förr. Som åskådningsmaterial hade de släpat upp hembygdsföreningens roddsump Beda på tomten, tillsammans med en av Göstas båtar.

Sommarprogrammet på Båtsmanstorpet avslutades den 9 augusti med att Ewa Broberg och Fia Andersson visade hur man tovar och spinner ull från Blidös egna får.

Den 23 augusti var det dags för den populära Allmogebåtsdagen. 12 seglande farkoster och 4 som roddes tävlade om både vem som hade den snabbaste tiden och den mest tidstypiska utstyrseln. Efter seglingen var det gemensam lunch för deltagarna och prisutdelning på Blidö Hamnkrog.

Den 7 september deltog flera av styrelsemedlemmarna i Stockholms Läns Hembygdsförbunds "Budkavle". Den arrangerades av Sollentuna Hembygdsförening. Budkavlen är ett årligt återkommande arrangemang där länets hembygdsföreningar får en chans att presentera sin verksamhet. Besöket i Sollentuna var inspirerande och en idé föddes om en budkavle i Blidö socken 2019, 300 år efter rysshärjningarna.

För att utveckla föreningens verksamhet deltog fyra styrelsemedlemmar på den utbildningsdag som anordnades den 8 oktober av Stockholms Läns Hembygdsförbund, i samarbete med Studieförbundet Vuxenskolan. Utbildningsdagen följdes upp med hela styrelsen närvarande på en Planeringsdag på Marholmen den 4 november. Ett viktigt beslut är att föreningen har som uppgift att knyta ihop dåtid, nutid och framtid.

Föreningens Höstmöte ägde rum i Sockenstugan den 1 november. Anders Broberg berättade om sandkilen Helmis historia och nuvarande seglingsverksamhet. Rolf Nilsson visade hembygdsföreningens hemsida som under året har utvecklats. Christina Pettersson, ordförande i

Stockholms Läns Hembygdsförbund, informerade om förbundets verksamhet.

Julmarknaden i Almvik ägde som vanligt rum den första lördagen i december, i år den 6 december. Föreningens representanter sålde 2015 års almanacka med stor framgång, 80 stycken. Temat den här gången är byar, och Göte Lagerkvist med flera hade hittat åtskilliga gamla foton från tolv olika byar. Även kartor, Årsskrifter och Öskaret fanns till försäljning. Samtidigt var Båtsmanstorpet öppet med en mycket uppskattad servering av glögg och pepparkakor för 70-talet besökare.

Båtsmanstorpets inredning har under hösten fått en rejäl ansiktslyftning av Guje Engström. Exteriört har en tavla satts upp som visar torpets tillhörighet till "Södra Roslags 1:a Dels Comp". En ny trapp har byggts för att underlätta tillträde till torpet. Fähuset har fått ett tidsenligt tegeltak genom Jan Engströms försorg.

En studiecirkel för släktforskning genomfördes under våren i Göte Lagerkvists regi med 5 deltagare.

Styrelsen har under året haft 9 protokollförda sammanträden. Antalet betalande medlemmar vid årsskiftet 2014/15 var 198 stycken.

Planer för 2015

Resultatet av höstens planering är att verksamheten under 2015 kommer att fokusera på ett antal områden. De är:

- Inventering av intressanta kulturarvsmiljöer som bör beskrivas och människor som kan intervjuas.
- Fortsatt utveckling av sommarprogrammet vid Båtsmanstorpet.
- Ytterligare insatser för torpets inredning med tidsenliga föremål etc.
- Inrättande av ett digitalt och sökbart arkiv för bilder, texter och övrigt material i föreningens ägo. Även arkiv som tillhört Birger Arlén och Bo Wiklund skall säkras för framtida åtkomst.
- Prioritering av frågeställningar och aktiviteter som knyter ihop dåtid, nutid och framtid.
- Rekrytering av fler fritidsboende och yngre personer till föreningen, inklusive nya kontakter med skola och förskola.
- Förbättrad marknadsföring av föreningens aktiviteter och arbete.

Arbetsgrupper och ansvariga

Programverksamhet: Ewa Broberg.

Allmogebåtsdagen: Rolf Nilsson.

Båtsmanstorpet: Jan Engström byggnader, Birgitta Angeberg-Edlund trädgård och Guje Engström interiör.

Kartgruppen: Göte Lagerkvist.

Digitalt bild-och dokumentarkiv: Ewa Broberg och Göte Lagerkvist.

Intervjuer: Göte Lagerkvist.

Allmogekläder: Ewa Broberg.

Bygdevandringar: Anders Sundberg.

Marknadsföring: Rolf Nilsson.

Kalendarium 2015, preliminärt

Årsmöte söndag 15 mars kl 13.00 i Yxlö Bygdegård, Yxlan.

Nationaldagsfirande lördag 6 juni i samarbete med övriga föreningar.

En byvandring i Blidö Gård eller Stämmarsund planeras. Dag ej bestämd.

Sommarprogram vid Båtsmanstorpet med start lördag 27 juni och 5 veckor framåt.

Allmogebåtsdag lördag 22 augusti i Stämmarsund.

Höstmöte lördag 31 oktober. Program annonseras senare.

BLIDÖ SOCKENS HEMBYGDSFÖRENING

Styrelse – vald på årsmötet 2014:

Anders Sundberg (ordf)	Tel: 0176 – 826 41	Mobil: 070 – 340 17 95
Ewa Broberg (v.ordf)	Tel: 0176 – 820 22	Mobil: 070 – 738 20 28
Birgitta Angeberg-Edlund (sekr.)	Tel: 0176 – 412 91	
Jan Engström (kassör)		Mobil: 070 – 594 24 46
Lars Jacobsson		Mobil: 070 – 377 54 11
Rolf Nilsson		Mobil: 070 – 899 49 63
Margareta Sandahl		Mobil: 070 – 826 68 72

Göte Lagerkvist, adjungerad	Tel: 0176 – 826 10	Mobil: 070 – 540 04 33
Gösta Roxell	Tel: 0176 – 821 18	(repr Oxhalsö byalag)
Hans Lindstedt	Tel: 0176 – 821 81	(suppleant Oxhalsö byalag)

Webbansvarig:

Rolf Nilsson	Mobil: 070 – 899 49 63
--------------	------------------------

Ombud för regionalt hembygdsförbund:

Anita Bertilsson	Tel: 0176 – 815 12	Mobil: 076 – 231 97 79
------------------	--------------------	------------------------

Revisor:

Per Ottoson	Tel: 0176 – 820 27
-------------	--------------------

Revisorsuppleant:

Jan Orsvärn	Tel: 0176 – 810 98
-------------	--------------------

Valberedning:

Kjell Hellberg	Tel: 070 – 798 12 26
Susanne Lippert Enquist	Tel: 070 – 819 95 56